

**Тема: "Л.Боровиковський (1808 – 1889).
Життя і творчість"**

План

1. Біографічні відомості.
2. Л. Боровиковський – піонер українського романтизму.
3. Від травестії до перекладів.
4. Стиль романтичних балад.
5. Історичні реалії у творах.

Література

1. Степанишина Ю. Розвиток українського байкопису // Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 3. – С. 57.
2. Ротач П. Поет із роду Боровиків: Матеріали до біографії поета і байкаря Л.І.Боровиковського. – Полтава: Верстка, 2003. – 64 с.
3. Ткачук М. Стиль балад Левка Боровиковського: Навчальний посібник. – Збараж: Пегас, 1991. – 21 с.
4. Франко І. Зібр. тв.: у 50-ти т. – Т. 33: Літературно-критичні праці (1900-1902). – К.: Наукова думка, 1982. – С. 403-416.
5. Шамрай А. Левко Боровиковський як поет-романтик // Матеріали до вивчення історії української літератури: у 5-ти т. – Т. 2: Література I пол. XIX ст. – К.: Радянська школа, 1961. – С. 282-301.

Боровиковський Левко Іванович – український поет-романтик, лінгвіст, фольклорист і етнограф. Він походить з того ж козацького роду, що й видатний художник Володимир Боровиковський (класик живопису доводився йому дядьком). Опрацьовував фольклорні сюжети, звертався до народної поезики й ритміки. Він відійшов від бурлескної манери і був одним з перших українських романтиків. Розвинув в українській літературі жанри на народній основі. Історичні події висвітлював у дусі ідей "офіційної народності". Т. Шевченко читав твори Л. Боровиковського в альм. "Ластівка", можливо, і в "Отечественных записках" та "Вестнике Европы". Особисто Т. Шевченко і Л. Боровиковський не були знайомі. У Л. Боровиковського є лише згадка в листі до І.Срезневського 24.У.1840 про перший "Кобзар": "Особливо хвалять журнали "Кобзар", що недавно вийшов, – не знаю чий". За життя поета було опубліковано 12 оригінальних поетичних творів українською мовою, три вірші і 6 прозових романтичних балад російською мовою. Він розвинув жанровий склад української поезії: літературна пісня – пісня ("Убійство", "Козак", "Вивідка", "Материна стріча"), романтична балада ("Молодиця", "Маруся", "Ледащо", "Чарівниця" та ін.), елегійно-медитативна лірика ("Журба", "Рибалка"), байка; ввів у романтичну поезію мотиви і художні засоби народної пісні: був у цьому попередником Т. Шевченка.

У 1852 в Києві опублікував "Байки й прибаютки Левка Боровиковського" з передмовою А. Метлинського (177 творів). Як типовий жанр просвітительського реалізму, байки Боровиковського близькі до їх езопівсько-лессінгівського типу (граничний лаконізм, висування на перший план

морально-дидактичного начала); вони тісно пов'язані з моральними уявленнями й образністю українського фольклору.

Відомий як збирач укр. фольклорних й етнографічних матеріалів (бл. 200 пісень, понад 1200 прислів'їв і приказок тощо), працював над словником української мови, літературознавчою працею "Обзор литературы малороссийской, народной и писательной".

Народився 22 лютого 1808 р. у с. Мелюшках Хорольського повіту (тепер Хорольського району) в родині козака. Дід майбутнього поета, миргородець Лука Боровик, походив зі старовинного козацького роду. Він добре малював і грав на гусях. Свій хист передав дітям. Відомим портретистом був його син Володимир, у якого деякий час вчився молодший брат – Іван, батько нашого поета. Батько на той час був освіченою людиною, навчався в Петербурзі, нерідко зустрічався з Капністом і Державіним. Не закінчивши навчання він повернувся в с. Мелюшки і жив звичайним життям селянина.

Левко Іванович зі своїми синами так само захоплювався малюванням. «Живописне мистецтво було немовби спадковим в сім'ї Боровиковських. Брати Лука, Іван та двоюрідний брат Дем'ян були живописцями». Усе це дало підставу селянам по-вуличному називати Боровиковських Маляренками.

Читати й писати Левко навчився вдома. Навчався в Хорольському повітовому училищі (1819-1922 рр.), Першій полтавській гімназії (1822-1926 рр.), де зацікавився літературою під впливом свого учителя словесності І. Г. Буткова, на етико-філологічному (словесному) відділі філософського факультету Харківському університеті (1826-1930 рр.). Вивчав філософію, російську й загальну історію, географію, латину, французьку та польську мови. Особливий вплив на юнака справив П. Гулак-Артемівський, який викладав російську історію, польську мову і статистику, керував студентським літературним гуртком. Під його впливом Л. Боровиковський вивчив польську мову, пробує писати вірші російською та українською мовами, беручи теми з історичного минулого та з народного побуту, історії суспільно-політичного й культурного життя українського народу. У студентські роки збирав народну творчість і почав писати. Належав до відомої «харківської школи романтиків». Старший брат поета писав у спогадах, що в університеті тоді панували «холодна байдужість і мертвотний формалізм», які вбивали творчу думку молоді. І коли у 1828 р. у «Вестнике Европы» з'явилась перекладена Л. Боровиковським балада А. Міцкевича «Фарис», у якій він звеличив великого князя київського, змалював постать народного співця Бояна, зі схвальним відгуком, то автор перекладу мав неприємності від інспектора, оскільки без його відома студенти не мали права друкувати свої твори.

Перші твори Л. Боровиковський писав російською. Але невдовзі він переходить на українську мову і досягає тут більшого успіху.

А. Шамрай у ст. «Левко Боровиковський як поет-романтик» класифікував твори поета (Матеріали до вивчення історії української літератури. – К., 1961).

У 1828 р. у журн. «Вестник Европы» надрукував баладу «Молодиця», яку в примітці назвав своїм «первым опытом». Тут виразно звучать типові романтичні мотиви, постають романтичні картини:

Ватагами ходили хмари;
Між ними молодик блукав;
Вітри в очеретах бурхали
І Псьол стогнав і клекотав.

Твором, якому судилося відіграти найвизначнішу роль у літературній долі Боровиковського, стала балада «Маруся» (1829) – вільний переспів «Свѣтланы» В. Жуковського. Переспів був настільки вдалий, що «Вѣстникъ Европы», публікуючи твір називав «Марусю» українською суперницею «Свѣтланы». Цією баладою Л. Боровиковський зробив вдалу новаторську спробу ввести в молоду українську літературу зразки світової романтичної поезії, надавши національного колориту темам і мотивам європейської романтичної балади. Колоритні етнографічні картини, яскраве зображення народного життя, українських обрядів, повір'їв, майстерне застосування мотивів українських пісень, дзвінка ритміка дали право І. Франку в розвідці «Дещо про «Марусю» Л. Боровиковського та її основу» написати: «...Зміст, букву і форму своєї «української балади» узяв Боровиковський у Жуковського. Та проте простим перекладом твору Жуковського «Марусю» не можна назвати. Детальне порівняння обох поем показує значні різниці і виправдовує слова Боровиковського, що він опрацював у своїй баладі вірування та легенди українського народу». Л. Боровиковського захопила фольклорність цієї балади.

У студентські роки Боровиковський опублікував ще ряд своїх оригінальних та переспівних творів: «Подражаніє Горацію», «Два ворони», «Гайдамаки», «Ледащо», «Бандурист». Поезії «Бандурист» автор дав визначення «дума». У ній він вивів народний стереотип кобзаря, улюбленця дорослих і малих, який виступає поводитирем у складному процесі самоутвердження народу. З твору «Бандурист» постає його образ, який славить мудрого гетьмана Богдана:

Дід строїть бандуру; пробіг по струнах –
І струни говорять в костистих руках,–
І старець співа про Богдана.

Образ бандуриста – це нетиповий романтичний образ: це звичайний бідний старець, якому співчувають прості люди, і саме тут, серед трудівників проходить його життя:

Свій вік переживши, сідий бандурист
Підвіконню пісні співає.

Біжить чередою за ним дівтора,
Сідого проводить з двора до двора,
А дід на бандурі їм грає.

У «Подражанії Горацію» поет з повагою говорить про тих, хто «чуприною сміття з порогів панських не змітає».

Л. Боровиковський переклав оду Горація в серйозному тоні і насичив її національним українським колоритом, розширивши ідейні рамки твору та висловивши свої думки й погляди. Деякі спроби критично оцінити дійсність є і в баладі «Ледащо» (1830 р.). У ній крізь основне побутове тло чується докір у громадянській пасивності нащадкам тих, які колись боролися з ворогами:

А у внука над стіною
Шабля вищербилась ржою,
Кінь на стійлі задрімав,
Замість шаблі та рушниці
Брязка чарка на полиці.

Дальшим кроком Л. Боровиковського на шляху збагачення української культури здобутками світової літератури були його переклади «Кримських сонетів» А. Міцкевича. Він переклав усі ці сонети, але до нас дійшов тільки один з них – «Акерманські степи». Пізніше він переклав «Кримські сонети» ще й російською мовою.

Збереглися тільки два переклади творів О. Пушкіна: «Два ворони» («Ворон к ворону летит») та «Зимовий вечір». Відтворюючи вміст оригіналу, Л. Боровиковський і тут ввів український колорит. У вірші «Два ворони», наприклад, замість богатиря, що лежить убитий у чистім полі, з'являється козак, а замість «хозяйки молодой» – молода козачка. Російські ниви, що про них згадує О. Пушкін у «Зимовому вечорі», Л. Боровиковський замінює українськими.

У Пушкіна:

Спой мне песню, как синица
Тихо за морем жила,
Спой мне песню, как девица
За водой поутру шла...

У Л. Боровиковського читаємо:

Заспівай, як мати сина
Виганяла до орди,
Як до зірочки дівчина
Неньці принесла води.

Отже, уже в студентські роки Л. Боровиковський пробував придатність української мови на розмаїтих віршових формах.

Одночасно з перекладами Л. Боровиковський пише й оригінальні, переважно лірико-романтичні твори, в яких позначається захоплення поета народною творчістю, серед яких балади «Бандурист» та «Гайдамаки». У «Гайдамаках» гайдамаків зобразив нетрадиційно – як грабіжників, хоча й вказував, що вони «бородатих давили купців».

Приблизно 1827 р. Л. Боровиковський почав укладати український словник, над яким працював згодом багато років, так і не завершивши праці. У Харкові поет близько сходиться з Ізмаїлом Срезневським, тоді студентом, який пізніше став відомим видавцем, письменником і вченим.

Поет пише ще одну баладу – «Смерть Пушкаря», змальовуючи в ній воєнні подвиги хороброго лицаря, котрий мужньо б'ється з татарами та ляхами. Написано баладу майстерно, хоча в ній чимало архаїчної лексики і різних стильових умовностей, характерних для романтичного напрямку. Балада стає улюбленим жанром ліро-епічної творчості Л. Боровиковського.

1830 р. закінчив університетський курс зі ступенем «кандидата на отличие». Закінчивши Харківський університет, Л. Боровиковський дістав роботу в Курську, де шість років (1831-1837) викладав у гімназії історію, географію, латинську мову і завідував бібліотекою. В архіві збереглися дві промови Л. Боровиковського перед випускниками Курської гімназії. Письменник виступає за поширення освіти серед народу, вбачаючи в цьому «благо суспільне й особисте». На думку Л. Боровиковського, освіта виховує гуманні почуття, а «без глибокої освіченості можна стати жорстоким руйначем».

У Курську він продовжує літературну діяльність, пише нові твори, готує збірку віршів, маючи намір її видати, впорядковує свої фольклорні записи. Тут він написав кілька балад за мотивами народних повір'їв і легенд: «Журба», «Чарівниця», «Козак», «Заманка», «Віщба», «Убійство» та ін. В основу балади «Чарівниця» ліг зміст відомої народної пісні «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» автором якої, вважають, була легендарна народна поетеса XVII століття Маруся Чурай. У цих творах автор поєднує народнопісенні мотиви з типовими для романтизму настроями суму й розчарування дійсністю. У вірші «Козак» чуються відгуки поширеного тоді в літературі романтичного мотиву «світової туги»:

Чужий мені край свій, чужий мені світ,
За мною сімя не заниє –
Хіба тільки пес мій, оставшись в воріт,
Голодний, як рідний, завие!
За море, за море вітри спережай,
Неси мене, коню, за синій Дунай!

1831 року Срезневський, готуючись видати альманах творів українських письменників ("Український альманах"), запросив Л. Боровиковського виступити в ньому. Левко Іванович посилав йому 7 своїх творів, з яких було опубліковано лише один – баладу «Козак», яку високо оцінив Є. Гребінка. «Козак» Л. Боровиковського – балада історична. Поет прагнув не аналізувати дійсність, не відображати її історичні факти, а художньо передавати поривання своїх сучасників до прекрасного, виявляв свій погляд на минуле і майбутнє рідної землі, свій естетичний ідеал.

За багаторічну педагогічну сумлінну працю в 1836 р. був нагороджений золотим годинником.

Весною 1837 року Л. Боровиковського переводять до Новочеркаської гімназії. Про цей період життя і творчості поета збереглося дуже мало відомостей. Певно, працюючи у Новочеркаську, Боровиковський написав вірші «Дім» та «Чорноморець». За життя поета вони не друкувались і пролежали в архіві І.Срезневського аж до 1930 року, коли, разом з творами інших поетів, були вміщені в книзі «Харківська школа романтиків».

Влітку 1838 року з допомогою брата Івана, теж викладача, Л. Боровиковський переїздить до Полтави. Він викладає в гімназії латинську мову, а з наступного року стає ще й викладачем російської словесності та географії у Полтавському дівочому інституті. У цей же час тут працював П. Гулак-Артемівський. Обидва поети часто зустрічались, обговорювали наболілі питання літературного життя і творчості. Л. Боровиковський, як і раніше, багато працює, пише балади, байки, збирає фольклорні твори.

За багаторічну педагогічну сумлінну працю в 1836 р. був нагороджений золотим годинником.

У 1838 р. брав участь у похованні І. Котляревського та розборі його архіву.

Лише 1840 року журнал «Отечественные записки» вмістив цикл «баллад малороссийских» Л. Боровиковського: «Две доли», «Хромой скрипач», «Великан», «Ружье», «Лихо», «Кузнец». Це, власне, і не балади, а короткі, перейняті романтичним духом оповідання, написані у формі ритмічної прози на матеріалі українських народних казок. Особливо виразно романтична концепція виступає в казці «Великан»: «Постель и одежда его – тучи, товарищи – ветры и бури; но тяжка жизнь безлюдная. Возрыдал мой Ивашка, и горькие слезы дождем полилися на землю». Твір несе в собі алегорію, додатковий зміст. «Кто ж наш Ивашка», – запитує письменник і відповідає: «Поэт, и ему тесно меж людьми, а на небо для смертных нет в жизни дороги... Ужасна меж той и другим середина».

1841 року Є. Гребінка видав у Петербурзі альманах «Ластівка», де поряд з творами Т. Шевченка, І. Котляревського, В. Забіли та інших поетів було

вміщено й твори Л. Боровиковського – поезії «Волох», «Розставання», «Чорноморець», «Палій», «Вивідка», «Зимній вечір», одинадцять байок і прибаюток, понад сто прислів'їв і загадок. У передмові до «Народних пословиц» він писав: «Мати моя – Малоросія: вона мене голубила й годувала, на все добре наставляла. Як щира дитина я її слухав – і повік не забуду, що вона мені говорила, як на все добре вчила – як з людьми жити, як на світі добре любити». У творчості народу поет вбачав багатий скарб для балад, легенд і дум, і в силу своїх можливостей збагачував культуру художнього слова цими скарбами, готуючи разом з іншими письменниками ґрунт для появи основоположника нової української літератури Т. Шевченка. Поет з високим рівнем культури він виступив як реформатор і новатор вітчизняної літератури. Вже в ранніх творах відійшов від бурлескного стилю, прагнучи прищеплювати українській літературі романтичний стиль.

У поезії «Вивідка» маємо чисто народний заспів:

В чистім полі
Дві тополі,
В ній холодна водиченька.
Там дівчина
Чорнобрива
З криниченьки воду брала,
З козаченьком розмовляла.

Ритмомелодика «Розставання», засоби образності твору близькі до стародавніх дум та історичних пісень:

Тоді я буду додому вертатися,
Як буде шука з голубом кохатися;
Як дніпр наш буде синє море пити
Та буде хвилю назуспать котити.

У творі «Палій» автор використав перекази про легендарного лицаря. У нього Палій – це типовий образ романтичного героя, змальований гіперболічними фарбами:

Ранні півні не співали,
В Польщі замки запалали:
У пожарі людей шкварить,
Із пожару люльку палить – Палій!

Отже, у баладах Л. Боровиковський перейшов до фольклорних джерел, давши початок фольклорному напрямку в українській поезії, що яскраво відбилась у творчості Т. Шевченка. За вірець він брав практику польських поетів-романтиків.

Ще за життя Л. Боровиковського критика визнала новаторське значення його творчості, красу і силу його поетичного слова. Досконало володіючи

рідною мовою, поет успішно випробував у своїх творах «її гнучкість, силу і багатство». Своїми романтичними творами поет довів, що українською мовою можна передавати не тільки жартівливо-смішне. Для лірико-баладної творчості Л. Боровиковського характерні глибокі переживання, драматизм дії.

Поет часто звертався до народнопоетичних паралелізмів: «Зіронька ясна за місяцем сходить, козак із двору коника виводить», використовує поетику українського фольклору. У романтичних пейзажах часто використовує ритміку амфібрахія («Між хмарами місяць тихенько котивсь»); для передачі пафосу боротьби, для посилення експресії поет знаходив енергійні ритми, звертаючись до хорей («Люлька в роті забряжчала, шабля в ножнах забряжчала...»). Для поета характерна увага до звукопису, до мелодики вірша. Він вдало прищеплював українському віршеві алітерації, асонанси. Його творам властива живописність.

У тридцять п'ять років поет одружується з випускницею Інституту шляхетних дівчат Марією Верещагіною. Злагода і повага панували в сім'ї. У них народилося 5 синів – Олександр, Платон, Віктор, Модест, Лев і донька Надія.

У його літературній діяльності починається творчий спад. У 1852 р. став інспектором Полтавської гімназії. Через психічну хворобу незабаром пішов у відставку і усамітнився. Десять років він іде у відставку і живе то в рідних Мелюшках, то в Хоролі, зовсім припинивши літературну діяльність. З листів поета видно, що жилося йому дуже важко. В архівах збереглося його «прошеніє» про збільшення пенсійної допомоги для «приличного безбедного меня и жены моей содержания и необходимейшего воспитания моих детей».

1876 р. про нього згадав письменник Олександр Кониський. Розшукавши поета, він запросив його взяти участь у виданні збірки творів українських письменників, яку він готував. Л. Боровиковський радо відгукнувся, написав кілька байок і послав їх О. Кониському. Через цензурні утиски задумана збірка не вийшла, а твори Л. Боровиковського надовго залягли в архіві. Нові байки Левка Івановича – «Вода та Гребля», «Слон, Свиня і Звірі», «Лисиця-охвицер» – відрізняються від ранніх його творів. Це вже не короткі за формою, а розгорнуті сюжетні байки. Майстерністю вони поступаються перед творами із збірки «Байки й прибаютки», але критика дійсності в них значно рішучіша.

Л. Боровиковський мріяв видати два томи своїх творів. Була в нього думка звернутися через сина Олександра до петербурзьких видавців. Просив він допомоги і в О. Кониського. Та ці заміри не здійснилися. 26 грудня 1889 року, на 81 році Боровиковський помер. Його поховали на малярєнківському кладовищі, недалеко від садиби. Могила розшукана хорольськими учнями під керівництвом учителя-краєзнавця К. О. Ходосова. У 1961 р. на могилі

встановлено цегляний обеліск, який у 1986 р. замінений мармуровим пам'ятником.

Старший син поета Олександр успадкував від батька любов до українського фольклору і поезії. Ще юнаком він написав розвідку «Жіноча доля за українськими піснями». Пізніше Олександр став видатним судовим діячем. У роки поширення революційного народництва Олександр Львович писав пристрасні революційні вірші і публікував їх на сторінках журналу «Отечественные записки».

Тяжка доля спіткала другого сина – Платона. У 1859 році, навчаючись у кадетському корпусі, він взяв участь у бунті кадетів проти адміністрації корпусу і за це був покараний. Опинившись у засланні, Платон Львович писав оповідання з життя в'язнів, деякі з них були опубліковані. Додому він повернувся вже після смерті батька.

Першу згадку про писання байок знаходимо в листі до М. Максимовича 1 січня 1836 р. На весну 1839 р. в поета зібралось вже 600 байок та прибаюток (нам відомо поки що тільки 195) та чимало ліричних творів, але публікувати їх поетові було ніде, бо «Вѣстникъ Европы» перестав виходити, а в «Украинском вестнике» досить сильні були реакційні тенденції, а незабаром російське самодержавство закрило й цей журнал.

Частину їх надрукував у своєму альманасі «Ластівка» Є. Гребінка. 1852 року в Києві вийшла друком збірка Л. Боровиковського «Байки й прибаютки». Л. Боровиковський не дарма назвав ці твори байками і прибаютками. Це два хоч і близькі, але різні жанри. Якщо байка – переважно сатирична, викривальна література, то прибаютка, приповідка, стоять ближче до гумору. Байки Л. Боровиковського мали неабиякий успіх, їх передруковували у різних антологіях і збірниках. Чимало образних висловів із байок перейшли в фольклор (наприклад: "Голодний Клим озвався баса: «Найлуччя птиця – ковбаса!», «Хто сам собі дає зарік – пропащий чоловік» та ін.).

Симпатії до тем і форм байок Красіцького, про що писав М. Зеров, відбилися виразно на його байках, підказані були вивченням творів Федра, що стали зразками і для Ігнація Красіцького.

Байкар загальну спрямованість своєї творчості визнав у вступі до збірки:

Моя байка –

Ні бійка, ні лайка:

Нехай ніхто на себе не приймає.

Більшість байок Л. Боровиковського присвячено побутовій тематиці, проблемам загальнолюдської моралі. Для розкриття цих тем поет бере народні гуморески, прислів'я, приказки. На основі народних прислів'їв та приповідок написано такі твори, як «Москаль і Мотря», «Свій дім – своя воля», «Йолоп Клим», «Жевжик», «Хома», «Учитель», «Злодій», «Потакач» та інші.

Байки Л. Боровиковського мають стислий сюжет, у них нема розгорнутої моралі як це бачимо у творчості пізніших байкарів, наприклад Л. Глібова, або й сучасників поета, скажімо, Є. Гребінки. Замість широкої повчальної кінцівки, Л. Боровиковський дає афоризм, виражений приповідкою або прислів'ям. Наприклад: «Не все те золото, що блищить» («Трухлявина»), «Сова хоч спить, та курей бачить» («Курча»), «П'яному і море по коліна» («П'яний»), «Хто солодко живе, той гірко умирає» («Мети»), «На здогад буряків, щоб дали капусти» і т. д. Такі твори наближаються до епіграм:

Клим, лежачи на боці, казав: дай Боже...

А хтось йому шепнув: устань, роби небоже!

Голодний у степу знайшов мішок з шагами.

Узяв – і кинув геть; я думав з сухарями!

Письменник не порушував гострих соціальних проблем, хоча в деяких творах посмішка переростає в ущипливу сатиру з соціальним відтінком. Байка «Пан» змальовує яскравий тип свавільного визискувача-поміщика:

В неділю б'є поклони в церкві пан,

Аж шкура запотіла,

А цілий тиждень б'є хрестьян

За діло і без діла.

Оцінюючи байкарську спадщину Л. Боровиковського, український поет, фольклорист і видавець А. Метлинський у рецензії на збірку «Байки й прибаютки» писав: «Басни Боровиковского частию заимствованы из Крылова и других баснописцев, частию принадлежат самому автору, но все более или менее верны духу народа, исполнены юмора, шутливости, остроумия и нередко могут служить верным зеркалом народных обычаев».

Його творчий досвід у цих жанрах використали письменники наступних поколінь. Байкарська творчість Л. Боровиковського позитивно вплинула на дальший розвиток цього жанру в українському письменстві.

Отже, в літературу Л. Боровиковський увійшов як поет-романтик, який утвердив жанр літературної балади. Успішно розробляв він й інші жанри романтичної лірики, а також коротку байку-гумореску.